प्रतिरथ आत्रेयः।विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्

प्रयुञ्जती दिव एति ब्रुवाणा मही माता दुहितुर्बोधयन्ती।
आविर्वासन्ती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सदने जोहुवाना॥ ५.०४७.०१

प्रयुञ्जती- प्रकर्षयोगवती। ब्रुवाणा- मन्त्रस्तुता। दिवः- चिदाकाशात्। एति- आगच्छति। मही- महती। माता- जननी। दुहितुः- दुहितरं भूमिम्। बोधयन्ती। आविवासन्ती- अन्धकारं विवासयन्ती। युवतिः- तरुणी। मनीषा। पितृभ्यः- अस्मत्पूर्वाचार्येभ्यः। सदने- सद्मनि। आ जोहुवाना- आहूता ॥१॥

अजिरासस्तदप ईयमाना आतस्थिवांसो अमृतस्य नाभिम्।
अनन्तास उरवो विश्वतः सीं परि द्यावापृथिवी यन्ति पन्थाः॥ ५.०४७.०२

अजिरासः- गतिशीलाः। तदपः- मूलशक्तिधाराः प्रति। ईयमानाः- गच्छन्तः। अमृतस्य नाभिम्- अमृतत्त्वम्। आतस्थिवांसः- उपासमानाः। अनन्तासः- अन्तरहिताः। उरवः- विस्तृताः। विश्वतः- सर्वतः। पन्थाः- मार्गाः। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। परि यन्ति- परितो गच्छन्ति ॥२॥

उक्षा समुद्रो अरुषः सुपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुरा विवेश।
मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसस्पात्यन्तौ॥ ५.०४७.०३

उक्षा- सेक्ता। समुद्रः- सम्यक् मोदयिता। अरुषः- रोचमानः। सुपर्णः- शोभनपतनः। पूर्वस्य पितुः- पूर्वभागस्य पालकस्यान्तरिक्षस्य। योनिम्- सदनम्। आ विवेश- प्रविवेश। दिवः- नभसः। मध्ये। निहितः। पृश्निः- अश्नुते प्राप्नोति एनं वर्ण इति पृश्निरिति सायणः। पृच्छ्यते अनेन इति पृश्निः। पर्षतीति वा। पृष् सेचने। अश्मा- स्थिरः। वि चक्रमे- व्याप्तो भवति। रजसः- अन्तरिक्षस्य। अन्तौ- पूर्वापरभागौ। पाति- पालयति ॥३॥

Dr. Rangaji

चत्वार ईं बिभ्रति क्षेमयन्तो दश गर्भं चरसे धापयन्ते।

त्रिधातवः परमा अस्य गावो दिवश्चरन्ति परि सद्यो अन्तान्॥ ५.०४७.०४

चत्वारः- ऋत्विजश्चत्वारः। ईम्- एतं सूर्यम्। बिभ्रति- धारयन्ति। क्षेमयन्तः- क्षेममिच्छन्तः। दश- दशसु दिक्षु। गर्भं- ज्योतिर्गर्भं सूर्यम्। चरसे- सञ्चाराय। धापयन्ते- स्थापयन्ति। अस्य- एतस्य सूर्यस्य। परमाः- श्रेष्ठाः। गावः- रश्मयः। त्रिधातवः- त्रिविधाः। दिवः- नभसः। अन्तान्- दिगन्तपर्यन्तम्। सद्यः- क्षणेन। परि चरन्ति ॥४॥

इदं वपुर्निवचनं जनासश्चरन्ति यन्नद्यस्तस्थुरापः।

द्वे यदीं बिभृतो मातुरन्ये इहेह जाते यम्या३ सबन्धू॥ ५.०४७.०५

जनासः- हे जनाः। इदम्- एतत्। वपुः- सूर्यरूपम्। निवचनम्- स्तुत्यम्। यत्- यमाश्रित्य। नद्यः। चरन्ति। आपः- उदकानि। तस्थुः। ईम्- एतं सूर्यम्। द्वे- अहोरात्रे। अन्ये- नानाविधे। इहेह- अत्र। जाते। यम्या- नियमसम्पन्ने। सबन्धू- बन्धुभूते। मातुः- निर्मातुरन्तिके। बिभृतः- धारयतः ॥५॥

वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरो वयन्ति।

उपप्रक्षे वृषणो मोदमाना दिवस्पथा वध्वो यन्त्यच्छ॥ ५.०४७.०६

धियः- चित्तधारणाः। अपांसि- कर्माणि। वि तन्वते- उपासका विस्तारयन्ति। अस्मै- एतस्मै। पुत्राय- वत्साय। मातरः- निर्मात्र्यो दिशः। वस्त्रा- वस्त्राणि तेजांसि। वयन्ति- निष्पादयन्ति। उपप्रक्षे- सम्पर्के सति। मोदमानाः- हृष्यन्त्यः। वध्वः- आपो मूलशक्तिधाराः। वृषणः- वर्षयित्र्यः। दिवस्पथा- देवयानेन। अच्छ- अस्मदभिमुखम्। यन्ति- सरन्ति ॥६॥

तदस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं योरस्मभ्यमिदमस्तु शस्तम्।

अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सादनाय॥ ५.०४७.०७

Dr. Rangani

मित्रावरुणा- हे मित्रावरुणौ। तत्। शम्- मङ्गळम्। योः- अमङ्गळपृथक्करणम्। अस्तु- भवतु। अग्ने- पावक सत्क्रतो। तत्। अस्तु। अस्मभ्यम्- नः। इदम्- अयम्। शस्तम्- मन्त्रः। अस्तु। गाधम्- स्थितिम्। उत- अपि च। प्रतिष्ठाम्- स्थितेरविच्छित्तिम्। अशीमहि- प्राप्नुयाम। बृहते- महते। सादनाय- आश्रयाय। दिवे- द्योतकाय। नमः॥७॥

Dr. Ranganji